

УДК 124.4:342.5 (477)

ІДЕЯ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ В. ЛИПІНСЬКОГО

Дар'я Муха

Міністерства соціальної політики України
Україна, 01601, м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10
e-mail: mukha_d@ukr.net

Самостійницька ідея з давніх часів була одним з провідних напрямків суспільно-політичної думки. Проблема її виникнення, ідейно-теоретичного й організаційного становлення, участі її носіїв у вітчизняному національно-визвольному русі, ролі та місця у процесах національного відродження мають значну наукову та суспільно-політичну актуальність.

Національно-визвольна боротьба українського народу за політичну самостійність у радянську добу була однією з найбільш заідеологізованих тем, що зовсім не досліджувалась. На сучасному етапі розвитку історичної науки започатковане наукове вивчення цього питання на основі досягнень зарубіжної україністики, а також вітчизняних дослідників. Окремі аспекти даного питання знайшли висвітлення у працях Г. Касьянова, О. Голобуцького, Я. Грицака, В. Кулика, А. Павка й інших. [3;4;6;13]. У даному повідомленні робиться спроба коротко проаналізувати теоретичну спадщину В. Липинського – ідеолога самостійницької ідеї.

Одним із засадничих положень політичної концепції В. Липинського була вимога боротьби за самостійну, соборну українську державу. На перший погляд, може уявитися дивним, що він, поляк за походженням, римо-католик за вірою, публіцист, дослідник, відомий теоретик консервативного напрямку оголосив себе українцем, все своє життя боровся за визволення українського народу.

Як зазначає, один з відомих українських істориків, політологів Я. Пеленський «В. Липинський ще до Першої світової війни вважався серед української громадськості «вікінченим» самостійником і навіть «націоналістом», тобто у тогочасному розумінні – державником» [14, с. 16].

Плакаючи думки про піднесення боротьби за самостійну соборну українську державу, В. Липинський взяв активну участь у нарадах емігрантів із Наддніпрянської України та галицьких політиків, що відбувалися у Львові в

березні 1911 р. Серед учасників наради були відомі українські політичні діячі А. Жук, В. Кушнір, В. Степанківський, Л. Юркевич та ін.

З метою пропаганди ідеї самостійної соборної української держави було прийнято рішення видавати у Львові суспільно-політичний часопис. В. Липинський погоджувався співпрацювати з редакцією журналу при умові, що вона стоятиме на самостійницько-соборницьких позиціях. У листі в березні 1911 року до А. Жука він писав: «Заявляю Вам, товариші зовсім ясно і непохитно, що можу пристати тільки і виключно до такого діла, в котрому цілком буде повне і цілковите визволення України по той чи по сей бік Збруча» [5, с. 83].

Важливим наслідком політичних намагань В. Липинського та його однодумців було утворення у Львові в 1912 р. «Українського інформаційного комітету», який очолив представник консервативної течії, галичанин Р. Залозецький. Члени комітету висували завдання широкого інформування зарубіжного світу про Україну, домагання українського народу самостійної, соборної держави [7, с. 99].

У своєму, за свідченням Я. Пеленського, неопублікованому трактаті «Меморіал до Українського інформаційного комітету про наше становище супроти напруженої ситуації в Європі» написаному у грудні 1912 р. В. Липинський наголошував: «1. Українська нація має право на вільне і незалежне та політичне життя на власній території. 2. Розвиток української нації, позбавленої сильної маючої верстви, тісно зв'язаний з розвитком політичної демократизації і проведення соціальних реформ, економічно корисних для широких народних мас» [14, с. 17].

Ідеї В. Липинського та його однодумців про самостійну, соборну Україну були покладені в основу теоретичних засад діяльності «Союзу визволення України», утвореного у Львові у серпні 1914 р. Його засновниками були В. Дорошенко, Д. Донцов, М. Залізняк, А. Жук та ін.

У «Платформі» Союзу, виданою у жовтні

1914 року було заявлено, що в цій організації представлені всі ті політичні напрямки, які стоять на позиції державницької самостійності українського народу. В основу програми покладені ідеї В. Липинського про те, що формою правління самостійної української держави мала бути «конституційна монархія з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, громадськими, мовними та релігійними свободами для всіх національностей і віросповідань з самостійною українською церквою» [2, с. 24].

З великою радістю В. Липинський сприйняв українську революцію, сподіваючись прислужити українському народові у його боротьбі за власну незалежну, соборну державу. Він очолив Військову раду – українську військову організацію у Полтаві. Розгорнув бурхливу діяльність по українізації своєї військової частини. Прибувши до Києва, він запропонував передати цей підрозділ на захист революції. Однак не зустрів підтримки своїх поривань у Центральній Раді, «де до нього, як до поміщика й не соціаліста, поставилися з недовірям. Це дало привід для першого огірчення Липинського з української революційної демократії, яку він визнав за недозрілу до державного будівництва, – писав І. Лисяк-Рудницький» [10, с. 33].

Фактично з того часу В. Липинський перестав вірити у спроможність Центральної Ради збудувати незалежну, соборну Україну. Він вважав, що українські соціалістично-революціонери, українські робітничі соціал-демократи представляли лише частину української нації, другу частину, національно-свідому, що складалася з імущих верств, вони ігнорували. Тому і зазнали поразки, не усвідомивши об'єктивної необхідності об'єднання всієї української нації у боротьбі, у першу чергу за національні інтереси, за українську самостійну соборну державу. У своїх «Листах до братів-хліборобів» В. Липинський писав, що «боротьба за створення Української Держави, тобто за здобуття повної волі для української нації, була ведена людьми, які у державну незалежність України не тільки перед тим ніколи не вірили, але навіть до самої ідеї державної незалежності ставилися з погордою та вороже. Під гаслом осмішування самостійництва як «буржуазного балакунства» пройшов увесь період ідейної підготовки до національної революції у кінці XIX – початку XX ст. Під гаслом якнайгострішого побоювання самостійників, як контрреволюціонерів і ворогів народа пройшов увесь перший, найбільше гарячий,

найбільше творчий період діяльності Центральної Ради» [8, с. 329].

Не бажаючи залишатися осторонь суспільно-політичного життя, всупереч Центральній Раді, українські консервативні сили створювали свої національні політичні партії. Серед новостворених партій у кінці червня 1917 р. у м. Лубнах на Полтавщині з'явилася Українська демократично-хліборобська партія (УДХП). Її організаторами виступили представники «хліборобського класу» М. Боярський, брати Сергій і Володимир Шемети, Л. Климов, В. Шкляр, В. Чигирин та ін. У липні 1917 р. до партії вступив В. Липинський, ставши членом Управи й одночасно керівником партійного осередку у Полтаві.

Автором програми Української демократично-хліборобської партії був В. Липинський. В основу партійної програми було покладено принцип боротьби за побудову самостійної, соборної української держави. «Стоячи твердо і непохитно на ґрунті повної власності і суверенності Українського народу, – говорилося у програмі, – ми спираємося на многовічній традиції невинної боротьби України за свою волю, за своє право на вільне життя... Без ясної, одвертої боротьби за здійснення свого суверенітету на своїй землі, народ наш стане народом ілотів, що будуть винищувати себе взаємно во ім'я чужих національно-державних організмів. І тому боротьбу за державних суверенітет цілого українського народу по всій Україні ми ставимо найвищою і висхідною точкою нашої політичної програми» [12, с. 131].

У програмі Української демократично-хліборобської партії була ясно сформульована соборницька ідея. Наголошувалося, що «метою нашою єсть об'єднання в однім українським державнім організмі всіх тих земель наших, де тепер, в межах російської і австрійської держав, живе суспільною масою народ український, тобто: Галичина, Буковина і українських повітів Угорщини в Австро-Угорщині та губерній – Холмської, Волинської, Подільської, Київської, Полтавської, Чернігівської, Херсонської, Катеринославської, Харківської, частини Таврії, Бессарабії і повітів суміжних губерній з українською людністю – в Росії. Цей принцип будемо обстоювати на всесвітньому конгресі, який один тільки при участі українців з Росії та Австрії, може рішати українську справу у всій її широті, і на який представники наші підуть з гаслом: вільна спілка всіх народів – гарантія вічного миру» [12, с. 132].

Прагнучи прислужитися українській справі, взяти активну участь у боротьбі українського

народу за національну та соціальну незалежність, провідники партії звернулися до М. Грушевського та В. Винниченка ввести до складу Центральної Ради представників УДХП. Однак їх прохання не було задоволене. Українські хлібороби залишились осторонь бурхливого революційного суспільно-політичного життя.

Важливим етапом у боротьбі Української демократично-хліборобської партії, очолюваної В. Липинським за самостійну, соборну українську державу була її діяльність у період Української Держави гетьмана П. Скоропадського. 30 квітня 1918 р. у Києві проходив з'їзд УДХП, який прийняв рішення з'ясувати позицію гетьмана щодо державного устрою України, вирішення нагальних політичних, економічних і земельних питань. У заяві до гетьмана зазначалося, що керівництво УДХП визнає його владу при умові дотримання таких умов: визнання незалежної, вільної народної української держави; обов'язкове скликання на основі демократичного закону Української Державної Ради; здійснення аграрної реформи; залучення до роботи на урядових посадах тих людей, які довели свою відданість українській національно-державній ідеї; встановлення нової влади відбуватиметься на підставі правових засад [19, с. 71].

Через своїх представників, які прибули на з'їзд, П. Скоропадський запевнив його учасників, що він бере на себе зобов'язання всіма силами боронити державні та національні права українського народу. Учасники з'їзду задовольнилися зобов'язаннями гетьмана. Було прийнято резолюцію про визнання влади П. Скоропадського [19, с. 71].

Визнавши нову владу, провідники УДХП намагалися певною мірою співпрацювати з урядом П. Скоропадського. В. Липинський за згодою партії у червні 1918 р. зайняв посаду посла від України в Австрії. Однак, більше жодного члена партії до уряду не було запрошено. Фактично УДХП перебувала в опозиції до гетьманату, дотримуючись головних постулатів партійної програми, що проголошувала боротьбу за самостійну, соборну Україну. Тому видання гетьманом П. Скоропадським 14 листопада 1918 року Грамоти про федерацію України з майбутньою небільшовицькою Росією провідники УДХП сприйняли негативно. Вони розірвали будь-які стосунки з гетьманатом, який порушив свої зобов'язання щодо відстоювання інтересів незалежної української держави [15, с. 286].

У той же час провідник УДХП

В. Липинський, захищаючи інтереси Української Держави на посту посла в Австрії, всі питання вирішував як прихильник ідеї монархічного ладу та відродження української незалежної держави. Після приходу до влади Директорії він на її прохання з почуття патріотичного обов'язку, залишався на своєму дипломатичному посту. У червні 1919 року він подав у відставку. З того часу до кінця життя В. Липинський проживав за кордоном на правах політичного емігранта. Як зазначає Я. Пеленський, «починаючи з 1919 року він висунув ідею монархічного дідичного гетьманату. Як відомо, цей підхід у завершеній формі викладений у його останній історичній праці «Україна на переломі» та у політичному трактаті «Листи до братів-хліборобів» [14, с. 19].

Варто наголосити, що у цих та інших політологічних, публіцистичних, наукових творах В. Липинський в умовах розпорошеності, бездержавності українського народу з новою силою піднімає питання про боротьбу за незалежну соборну українську державу. Цю ідею було покладено у програму діяльності створеного В. Липинським влітку 1920 р. «Українського союзу хліборобів-державників» монархічно-консервативного напрямку. Як писав І. Лисяк-Рудницький, В. Липинський «сформулював свою програму з перспективи власного досвіду в українській революції 1917-1921 років. Але історична епоха, яка розпочалася для України 1917 р., все ще триває. Центральною проблемою Липинського була українська державність – аналіз причин того, чому недавні змагання до самостійності зазнали невдачі, і пошук шляхів, якими втрачену незалежність можна було б відвоювати й змінити» [10, с. 160].

Метою своїх політичних, наукових пошуків і розробок визнав сам В. Липинський: «Я хочу, щоб була Україна, щоб був український державний лад на моїй рідній землі, і знаю, що як не буде України, як не буде нашої української держави, то я і нащадки мої не зможем на своїй землі по-людськи жити» [9, с. 8].

В. Липинський спільно зі своїми прихильниками опрацювали Статут і Регламент «Українського союзу хліборобів-державників». У Статуті були визначені засадничі принципи монархічної організації. Українська нація, наголошувалося у Статуті, не може існувати без власної незалежної суверенної держави. Тому Союз «ставить своїм завданням організацію тих сил, що хочуть збудувати незалежну і суверенну Українську державу на всіх землях заселених українською етнографічною ма-

сою» [16, с. 261].

В. Липинський і його однодумці вважали, що майбутня «соборна, самостійна держава має бути у формі трудової монархії, традиційного українського гетьманату зі спадковою гетьманською владою. Гетьман, як монарх України мав сповідувати принцип сучасної єдності всієї української нації та всієї української землі і тому носив би титул «Гетьмана Всієї України: Правобічної, Лівобічної, Сіверської, Слобідської, Кубанської, Військ Запорізьких і Чорноморських та Великого Князя Київського, Галицького і Володимирського, Подільського, Волинського, Холмського, Берестейського, Турово-Пінського, Чернігівського і Всея Маля Русь» [16, с. 262].

Основні положення про монархічну незалежну, соборну українську державу В. Липинський виклав у роботі «Листи до братів-хліборобів». У цій праці він обґрунтував її необхідність як програму для прийдешніх українських поколінь, які повинні вибороти власну самостійну, соборну державу. «Дух цієї книги, – писав В. Липинський, – державництво і патріотизм... Дух державного унезалежнення України як від Варшави так і від Московської метрополії ми хочемо всі класи і всі «нації» України об'єднати під спільним гаслом, потрібна всім мешканцям України любов до спільної Батьківщині» [8, с. 13].

В. Липинський вважав, що єдиною державою, що постала у час української національної революції була держава П. Скоропадського. Однак, разом з тим не ідеалізував її за допущені ним політичні помилки, прорахунки, яких можна було уникнути. Справа у тому, що коли формувався гетьманський уряд представники українських національних сил відмовлялися зайняти державні посади, не бажали співпрацювати з проросійським, як вони вважали гетьманом П. Скоропадським. В. Липинський був переконаний, що його режим був найбільше наближеним до тієї форми правління, яка була бажаною на той час для України. На його думку, ні Центральна Рада, ні Українська Народна Республіка не мали перспективи побудувати незалежну, соборну державу. Але, коли наступить час для української самостійності, українські патріоти мають нагоду продовжити справу гетьмана П. Скоропадського та побудувати українську трудову монархію.

Говорячи про українську націю В. Липинський вважав, що вона роз'єднана політично, ідейно та культурно. Щоб не загинути на віки, вона мусить вибудувати свою власну незалежну, соборну державу, сформувати одну

національну ідею, яку б у формі національно-державної незалежності мають інші європейські народи – росіяни, поляки, чехи, угорці та інші великі культурні нації, які мають свої власні держави [8, с. 13].

Проаналізувавши міжнародне становище та роль і місце у ньому українського народу В. Липинський приходив до висновку, що за допомогою зовнішніх сил українську незалежну державу збудувати неможливо. «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути» [8, с. 67].

В. Липинський у «Листах до братів-хліборобів» неодноразово наголошував, що у здобутті незалежної соборної української держави важлива роль належить провідній верстві або національній аристократії. Щоб провідна верства могла виконати своє завдання, вона мусить бути досить чисельною, мати сильне бажання влади (войовничість), сильну віру у законність своїх бажань (містицизм), ясну ідею, волю й інтелігентність, за допомогою яких реалізується державницька ідея [8, с. 211].

Важливою умовою побудови незалежної, соборної української держави В. Липинський вважав здатність провідної верстви об'єднати людей, що бажать таку державу будувати. Вона повинна знайти спільну мову з усіма мешканцями, що проживають на українській землі. Необхідно керуватися принципом, що «держава скрізь і завжди обіймає все суспільство, тобто всіх без винятку людей, що живуть на даній території» [8, с. 416].

На наш погляд, теоретичні напрацювання В. Липинського, оригінальні висновки, деякі концептуальні положення його державницької теорії цілком придатні для використання у процесі розбудови нашої держави. Особливо цікаві його думки щодо ролі еліти, або як він писав «провідної верстви», чи «національної аристократії». Саме від національної еліти залежить, наголошував В. Липинський, чи зуміє вона організувати націю на боротьбу за незалежну соборну українську державу, вибороти і розбудувати цю державу. Це питання є актуальним для нашого сьогодення.

З національної еліти, як відомо, формується політична верхівка нації. За В. Липинським, політикам відводиться дуже важлива роль в об'єднанні різних прошарків населення в «одну державну цілість». У цьому контексті цікавий висновок В. Липинського про те, що українським політикам у роки визвольних змагань поділилися на групи та не зуміли вибороти

самостійну, соборну державу. Сталося «з нашими незрячими політиками, знесиленими до того внутрішньою ворожнечею та роз'єднанням, те, що завжди в таких випадках буває: вони опинилися у ролі безвольних маріонеток в чужих зрячих, сильних, свідомих своїх цілей людей. Вона, ця еліта розуміється до організації нації в одно національне й політичне тіло нездатна» [8, с. 374-375].

Висновки з роздумів В. Липинського необхідно робити тим нашим політикам, які діють за прикладом українських політичних невдач минулого.

Самостійницька ідея української державності В. Липинського була втілена у життя після проголошення державного суверенітету України 24 серпня 1991 року. На шляху до незалежності український народ зазнав величезних втрат. З того часу українська національна ідея набула нового змісту та звучання. У ній втілено віковічні прагнення українського народу, сформовані у боротьбі за незалежність і державність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Галушко К. Консерватор на тлі доби. В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих» / К. Галушко. – К, 2002. – 288 с.
2. Гирський Д. Дивні способи виправдування антидержавної політики (Відгук на фальсифікації соціалістів з табору УНР) / Д. Гирський. – Торонто, 1973. – 184 с.
3. Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття / О. Голобуцький, В. Кулик. – К, 1996. – 124 с.
4. Грицак Я. До генези ідеї політичної самостійності України / Я. Грицак // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 1. – К, 1992. – 225 с.

Муха Дар'я *Ідея самостійності української держави у теоретичній спадщині В. Липинського*

Стаття присвячена проблемі становлення політичної самостійності України як невідмінної умови існування української держави. Автор намагається коротко проаналізувати теоретичну спадщину ідеолога самостійницької ідеї В. Липинського. Розкрито основні положення політичної концепції В. Липинського, його діяльність у період національно-визвольної боротьби.

Ключові слова: самостійницька ідея, соборність, незалежність, українська нація, українська державність, Українська демократично-хліборобська партія, Український союз хліборобів-державників, національна аристократія, національна еліта

Муха Дар'я *Идея самостоятельности украинского государства в теоретическом наследии В. Липинского*

Статья посвящена проблеме становления политической самостоятельности Украины как неперемного условия существования украинского государства. Автор пытается кратко проанализировать теоретическое наследие идеолога самостоятельной идеи В. Липинского. Раскрыты основные положения политической концепции В. Липинского, его деятельность в период национально-освободительной борьбы.

Ключевые слова: самостоятельная идея, соборность, независимость, украинская нация, украинская государственность, Украинская демократическо-крестьянская партия, Украинский союз хлеборобов-государственников, национальная аристократия, национальная элита

Mukha Daryia *The idea of independence of Ukraine in theoretical heritage of V. Lipynskiy*

This article is devoted to the problem of the formation the political independence of Ukraine as necessary condition of existence of the Ukraine state. The idea of independence from ancient times was one of leading directions of social and political life. Problems of its origin, theoretical and organizational becoming, participation in national liberation struggle, roles and places in the processes of national revival have considerable scientific and political actuality.

The author makes an attempt to analyze in brief the theoretical heritage of V. Lypynskiy – ideologist of the idea of independence. It outlines the main provisions of V. Lipynskiy's political concept, his activities in the period of the national liberation struggle. One of the fundamental provisions of V. Lypynskiy's political concept was the struggle for an independent, unified Ukrainian

5. Залуцький Р. В'ячеслав Липинський і його відношення до українства / Р. Залуцький // В'ячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. Студії. – Т.1. – К-Філадельфія, 1994. – 284 с.

6. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть. Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К, 1993. – 176 с.

7. Левицький К. Українські політики: Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 рр. / К. Левицький. – Ч. 2. – Львів, 1937. – 109 с.

8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: хрестоматія. – Львів, 1996.

9. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В. Липинський. – Нью-Йорк, 1956. – 111 с.

10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / І. Лисяк-Рудницький. – У-2-х т. – Т. 2. – К, 1994. – 573 с.

11. Любовець О. Нарис історії Української демократично-хліборобської партії (1917-1920 рр.) / О. Любовець. – К, 2002. – 68 с.

12. Нарис програми Української демократичної хліборобської партії // Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали. – К, 1993. – 336 с.

13. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / А.І. Павко. – К, 2002. – 552 с.

14. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна / Я. Пеленський // В'ячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. Студії. – Т.1. – К-Філадельфія, 1994. – 284 с.

15. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 рр. / П. Скоропадський. – К-Філадельфія, 1995. – 493 с.

16. Статут і Регламент Українського союзу хліборобів-державників // Хліборобська Україна. – Зб. 2, 3, 4. – Відень, 1925.

17. Терещенко Ю. Причинки до історії галицького консерватизму / Ю. Терещенко // Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. Вісник Київського державного лінгвістичного університету: Серія історія, економіка, філософія. – Вип. 4. – К, 2000. – 464 с.

18. Турченко Ф. Микола Міхновський: життя і слово / Ф. Турченко. – К, 2006. – 320 с.

19. Шемет С. До історії Української демократично-хліборобської партії / С. Шемет // Хліборобська Україна. – Відень, 1920.

state. Special attention is paid to the political activities of V. Lypynskyi in the Union for the Liberation of Ukraine, the Ukrainian democratic-peasant party, the Ukrainian Union of farmers-statists. The author shows V. Lypynskyi's position to the defeat of Ukrainian national liberation struggle in 1917-1921.

Keywords: *the idea of independence, collegiality, independence, Ukrainian nation, Ukrainian statehood, Ukrainian democratic-peasant party, Ukrainian Union of farmers-statists, national aristocracy, national elite*

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 26.07.2016 р.